

EMLÉKEZZÜNK

„Nem hiszem, hogy sokáig bírjuk...”

Zebegényiek elhurcolása a Szovjetunióba

1944-45-ben kollektív büntetésként tömegesen hurcolták el a szovjet csapatok speciális alakulatai hazánkból a német származású lakosságot. Zebegényből száztizenegy embert, nőket férfiakat gyűjtöttek be az oroszok két heti munkára, „málenkij robotra”.

Kál-Kápolnáig gyalog vánszorogtak, megfélemlítették őket, ha valaki szökni próbál, megtizedelik az otthoniakat. Kálon marhavagonokba rakták, deszkával beszögezték a toloajtókat és útnak indították őket ismeretlen sorsuk felé. Borzalmas lágerélet, nehéz, verejtékes munka, éhezés, megalázás lett az osztályrészük Orosz földön. Sokan nem bírták a szenvedéseket, fiatalon meghaltak tífuszban, vérhasban, vagy az éhezéstől. Itthon hiába várták őket.

Az elhurcoltak közé tartozott Krebsz György is, aki megpróbáltatásait naponta feljegyezte kis papírdarabkákra. Tilos volt bármilyen írást maguknál tartani, de hazautazáskor sikerült a vagon toloajtaja mögé rejtjenie, így megőrizte az utókorak. Ötven évnek kellett eltelnie, hogy megjelenhessen a napló, mellyel emléket állít a zebegényi áldozatoknak, akik idegenben, ismeretlen, jeltelen sírokban nyugszanak.

Paulisineczné Willem Vera

1945. január 4. csütörtök

Csütörtökön délben kidobolták, hogy a férfiak tizenhattól 45 évesig, a nők tizenhétől harminc évesig kötelesek az orosz parancsnokságnál (NKVD) keresztlevéllel összeírás végett jelentkezni. Egymás után megyünk be, de csak néhány szerencsés jön újra ki.

Sötétedik, már zsúfolásig van a szoba, a levegő sűrű a füsttől és még mindig jönnek. Este kidoboltatták, hogy akinek a hozzátartozója nem jött haza, annak csomagoljanak három napi ételmezt, fehérneműt, zoknit, cipőt és hozzák le a parancsnokságra. Hozzák a csomagokat, senkit sem engednek ki, fegyveres őrök állnak az ajtóban, megakadályozzák, hogy valaki is beszélhessen hozzátartozóival.

Budapest felől dörögnek az ágyúk, ezer villámlás világítja meg az eget.

Január 5. péntek

Reggel öt órakor sorakozó, az átvirrasztott éjszaka után jó a friss levegő. Úgy hét óra körül indulás. Faludiék előtt egy pár asszony álldogál. Egy búcsúintés és Isten Veled Zebegény! Ki tudja, mikor és hányan jövünk vissza...

A nagymarosi parancsnokságnál rövid megállás, majd tovább. Vác előtt elkanyarodunk a rétsági útra, a nők már fáradtak, de csak tovább! Az út mentén egy pár kilőtt orosz tank. Katalinpuszta, Szendehely, itt alszunk. Innen is elvitték már a lakosság nagy részét.

Január 10. szerda

Este Kál-kápolnára értünk, óriási gyűjtőtábor. Még egy kis remény mindenkiben. Kihallgatásra visznek. Sorban beengednek egy kis szobába, ahol egy orosz tiszt és egy tolmács van, a levegő barátságatlan. A tolmács szinte parancsszerűen azt mondja: magyar sváb.

Mit mondjon az ember? Fél, ha mond valamit, még ront a helyzeten. Isten neki: magyar sváb. Brulich, Pécz, Bertrán veszekszik velük. Egyeseket hazaengednek, a szlovák nevéük szerencsések, azokat mind kiválogatták.

Január 11. csütörtök

Egész nap pihenő, este vagoníroznak majd. Délután betolták a teherkocsikat, még tele voltak lótrágyával, piszokkal. Kétoldalt priccseket tettek bele és egy vízcső kályhát. Bevagonírozta, a tolaajtókat bedesztkázták és beszögték. Éjfél után indult a vonat.

Január 17. szerda

Összefoglalva eddigi utunk: Kál-kápolnán vagonba raktak, harmincegyen vagyunk. Szalma nincs, csak úgy tudunk aludni, hogy a társaság fele éjfél előtt alszik, a másik fele éjfél után.

A háború nyomát csak a Tiszánál láttuk először, szétszórt hidász anyag, lőszer, kocsik mindenfelé, a hidak felrobbantva. Lassan haladunk, sokat álldogálunk. A lányok külön vagonban vannak.

Kolozsvár vasút menti része teljesen tönkre bombázva. A kosztal bajban vagyunk, naponta hárman kapunk egy kilós kenyeret és tízen egy 86 dekás konzervet, amiből mindenkinek 4 evőkanállal jut. Vizünk hol van, hol nincs.

Vigyorogva néznek ránk az oroszok, azt mondják Szibériába visznek. Az őreink viszont azt mondják, hogy Dombaszba megyünk egy ukrán gyárvárosba.

Plojestiben elég sokat áll vonatunk. Délben Buzannba érünk. A város előtt óriási repülőtér. Az épületek szétverve, sok német és orosz sír. A németeket egy kis földbe-szúrt tábla jelzi, az orosz sírok itt is olyan tarkák, mint otthon nálunk.

Az állomáson rengeteg orosz nő katona mindenfelé. Sok ágyú és Sztalin orgona (Katyúsa), meg lőszer megy előre szerelvényeken.

Délután Adjudra futunk be. Nagy pályaudvar, itt rakodunk át. Úgy hallatszik, a határ még kétszáz kilométerre van. A társaság egyik fele már tetves, a hangulat nyomott.

Később kivagoníroznak. Az őrk ötven méterenként állnak a szántóföldön lövésre kész fegyverekkel. Négyes sorokban állunk, a nők külön. Négy autó viszi a csomagokat.

Elindul a menet, elől egy katona, oldalt huszonöt méterenként lövésre készen, fegyverek között kísérek, mint valami bűnözőket.

Egy régi kastélyban szállásolnak el, körös-körül kétsoros tuskés drótkerítés. A kastély külseje eléggé viharvert, a címere után ítélve egy grófi családé lehetett. Sok az aranydísz és márvány. Ezerötszázan vagyunk most bezsúfolva.

Január 19. péntek

Az éjszaka alig fért el a társaság. Babi, Ella, Csöpi volt a hálótársam. Szegények, mi vár még rájuk? Délelőtt mise volt, még szép, hogy az oroszok megengedték.

Kilakoltattak a szobánkból, megint szét vagyunk szóródva. Ötvenháman vagyunk egy 5x5 méteres helyiségben. Még állóhely is alig van, mint a heringek, úgy össze vagyunk zsúfolva.

Tűz van! Ég a kastély teteje! Ezerötszáz ember, mint egy tébolyult méhkas forrong, szaladgál, mindenki tülekedik az udvarra. A nép egymást löki, tapossa a nyomja. Mire leérünk az udvarra, már nagy lángokkal ég a zindely. A hely körül van véve géppuskásokkal. Egy ideig kint állunk a réten, aztán elindítanak az új szállás felé. Hatos sorokban, zezugos utcákon terelnek, majd megint csak elérjük a tuskés drótkerítést, az új szállásunkat. Egy nagy búzaraktár féle épületben helyeznek el vagy százötvenünket. Beton padló, farkasordító hideg, alvásról itt alig lesz szó.

Nagy veszekedés közt kiosztják a megmentett kosztot. Sós bab. Összeíratják a nő-söket, rokonokat, testvéreket. A muszkáknak nem felel meg a mi névsorunk, ők külön is készítenek maguknak egyet. Fél óra múlva sorakozó, visznek vagonírozni. Névsor-

olvasás vagy ötször leszámolnak. Már majdnem megfagyunk, mire hajnalban elindulunk. Keserves egy dolog volt...

Január 20. szombat

Nagy nehezen bevagoníroznak. Negyvenöten vagyunk egy kocsiban. Se szalma, se priccs. Feküdni nem lehet, csak ülni. Egész nap itt állunk a pályán. Este az előttünk lévő vagonokat kiürítették. Még délután hoztak Bihar megyeieket és nagyváradiakat. Annyi volt a csomagjuk, hogy alig győzték átrakni.

Január 21. vasárnap

Majdnem egész éjjel mentünk. Az alvás nagyon rossz volt, nem lehetett kinyújtózni, mint a hernyók feküdtünk, vagy ültünk. Reggel befutottunk, egy állomásra. Orosz vasutasok vették át szerelvényünket. Kilenc óra körül kihúzott vonatunk az állomásról és teljesen keletnek fordultunk. Egy nagy felrobbantott hídon mentünk keresztül. Nem kaptunk kocsatot, pedig amit otthonról hoztunk, már mind elfogyott. Éhezünk és lassan tönkre megyünk. Egyre hidegebb lesz, fűtül a szél, hó is esik.

Délben befutunk Iasy állomásra. Az állomás teljesen romokban hever. Nemsokára tovább megyünk. A vonat egyforma zakatolással rohog. Mozdonyunk néha-néha fűtül, mélyen, hajókürtként bűg a kürtje. Este a lefekvésnél veszekedések, az idegek lassan felmondják a szolgálatot.

Január 31. szerda

Reggelre Krasznij Lucson állunk, Vorosilovgrád közelében lennénk. Az ellátás megint csak kétszerült (szárított kenyér) és száraz borsó, hús két napja nincs. Délután egy mellékvágányra toltak és megkezdődött a kirakodás. Négy teherautó hordta a csomagokat és embereket. A szabadban ácsorgunk, esik a hó, fúj a szél, és majd megfagyunk, de pechünkre mindig egy másik csoport kerül elénk. A végén elindítanak gyalog, egy alak kísér hosszú szuronyos puskával. Kanyargunk, kapaszkodunk fel hegynek, és a hegy tetején egy nagy épületben szállásolnak el. Se ajtó, se ablak, se kályha, a falak vastagon jegesek. Táncolunk, toporgunk, verjük karjainkat, Úristen, milyen lesz az éjszaka? Az első szobában nem bírjuk ki, hurcolkodunk, de sehol sincs melegebb. Alvásról szó sem lehet...

Február 1. csütörtök

Rettenetesen hideg volt, senki sem tudott aludni. Mindenki táncolt és verte a lábát. Reggelre ígértek fürdőt, de már délután van, és semmi látszata a dolognak.

Hamincnyolcan vagyunk egy kis szobában, állunk, táncolunk, és főleg vakarózunk. Nem hiszem, hogy soká bírjuk. Csak ígérnek, ígérnek és ígérnek. Jóformán ebből élünk. Este kapunk fél kiló kenyeret fejenként. Olyan a kenyér, mint a sár, otthon még a kutya sem enné meg. Szecska, korpa, polyva, homok, zabszem, minden van benne. Kaptunk még két deka sózott vaját és másfél szem kockacukrot, ez egy napi ellátás!

Kályhánk nincs, este egy háznál megfőztük az utolsó konzervet, amit még Stefi adott. Soha nem ízlett még étel ennyire, még ha a bab olyan kemény is volt, hogy kopogott.

Beszélik, hogy reggel hétkor értünk jönnek, és visznek a fürdőbe.

Február 4. vasárnap

Reménykedem, hogy talán ma mégis elvisznek fürdeni, állítólag még nincs készen a barakkunk. Női őrségünk van, de a szökésnek nem lenne sok értelme, nem lehet kosztot találni. Hihetetlenül drága minden. Tíz óra felé jönnek az autók, visznek fürdeni. Kanyarognak a kocsik messze kinn a városszélen. Mindenfelé leégett, felrobbantott házak, bányatörmelék. Egy viharvert öreg ház előtt állnak meg a kocsik, ez a fürdő. Az istálló otthon palotának néz ki ehhez képest. Várnunk kell, nincsen még melegvíz.

Egy piszkos kis helyiségbe tuszkolnak be, úgy látszik ez a várószoba. Jó meleg van, nem kell tovább fagyoskodnunk. Névösszeírás, majd úgy három óra körül mehetünk

végre fürödni. Ruháinkat elvették, fertőtlenítik. A fürdés abból áll, hogy egy kis fateknőben kapunk melegvizet, és abban mosakszunk. Majd orvosi vizsgálatra visznek. Egy félórai gyaloglás után az új lágerunkba vagyunk. Egy nagy kőbarakk. Körös-körül és közepén emeletes priccsek, még teljesen vizesek, friss fenyődeszkából. Egy nagy nyitott tűzhely közepén, főzni lehet majd, csak legyen mit.

Február 8. csütörtök

Az ácsokat minden nap foglalkoztatják és a többiekből is visznek 50 embert valahová munkára. Az az érzésem, hogy internálótáborban lehetünk, csak a jó Isten tudja, hogy mi lehet az igazi céljuk velünk. Ma összeírták a kort és az állampolgárságot, amiből persze a derülátók mindjárt arra következtettek, hogy hazavisznek. Az ebéd savanyúkáposztaleves és egy kanál főtt burizs és a szokásos vaj és cukoradag volt. Délután orvosi vizsga, jobban mondva tetűvizsga volt, utána Kocsis Jani megnyírt, majd jól megmosakodtam a kútnál, és most vagy 10 évvel fiatalabbnak érzem magam.

Február 15. csütörtök

Erősen fúj a szél és szakad a hó. Sorakozó, harmincat kiválogatnak munkára, én köztük vagyok. WC-gödört ásunk, egész nap törjük a köveket. Furcsa, réteges kőzet van erre. Kosztjavítás néven ma egy savanyú paradicsomot is kaptunk.

Február 22. csütörtök

Ötkor ébresztő, hatkor sorakozó. Százat leszámolnak, a többit visszaküldik. Délben az itthon maradtaknak sorakozó, még kilencvenkilenc emberre van szüksége a bányának, így hát én is beleesek. A nőkkel együtt már csak hetvenhetet tudnak összeszedni és útnak indítani. Két óra felé felérünk.

Akik a szemet rakják a reggeli turnusból, azok már feketék, a többiek a bányafát rakják. Rettenetesen fúj a szél, egész hóvihar van. Három óraker ebédkiosztás, káposztaleves dinsztelt káposzta, egy kis burizs, egy teáskanál konzerv, és talán hús deka kenyér. Beosztanak Pesziékkel fát rakni, de irtó hideg van és egy órai munka után bevisznek melegedni és aztán megint csak ki. Így megy ez este tizenegyig, de akkor már olyan hideg volt, hogy nem bírtuk tovább, mint tíz percig kinn. Tizenegy óra után vatsora, megintcsak káposztaleves és dinsztelt káposzta. A kenyér most még kisebb. Éjjel fél egykor indultunk vissza a táborba. A csípős szél az arcunkba vágta a jeges, felkevert havat, potyogtunk jobbra-balra, mint a zsákok, a bajuszunkról lógtak a jégcsapok. Pocsék út volt, mire hazaértünk úgy át voltunk fagyva, hogy mozogni alig tudtunk. A szoba is jéghideg volt, ránhúztunk mindent, amivel takarózni lehet, de még így is majdnem megfagytunk. Emlékezetes éjszaka marad ez!

Március 7. szerda

Megint esik a hó, de nincs hideg. A beomlott bánya bejáratánál dolgozunk, de ezért a sovány kosztért már azzal is megdolgoztunk, ha csak fel és visszamegyünk.

A tegnapi fertőtlenítés után annyi hízott tetűt fogtam ma a pulóveremben, mint még soha. A maradék ácsokat is elvitték munkába. Az a hír járja, hogy a Adjudban lemaradt zebegényiek is itt vannak valamelyik bányában. Csak tudnánk találkozni velük!

Március 14. szerda

Fúj a szél, szálldogál a hó, az idő megint elromlott. Útközben találkoztunk Pistiékkal, reggel munkába menetkor. Fagyosan, álmosan jöttek hazafelé.

Mint a rabszolgák, ma egész nap síneket huzigáltunk. Olyan éhes vagyok, mint egy farkas, és még az egész adag kenyeret sem adták ki. Mikor hazajöttem annyira voltam, hogy a krumplihajat és a kivágott részt, amit Pali bácsi ki akart dobni, elkértem, és mint a cukrot ettem. Később Pisti ment ki a szemétdombra, és talált egy pár darab fagyos krumplit, amit a konyha dobott ki. Megsütöttük, csemege volt.

Március 21. szerda

Tavaszi! Az idő elég szép, de azért még hideg van. Munka után, délután kivittük Jani bácsit a temetőbe, egyszerű, gyalult fakoporsóban, egy pokrócba csavarva temettük

egy „Mi atyánkkal...”. Itt fog nyugodni a Kraszna Lucs-i bányavidék elhagyott temetőjében és soha senki egy szál virágot, se egy szál gyertyát nem fog a sírjára tenni. Kegyetlen sors, vajon hányan jutunk ide? Neki talán jobb már, ő már mindenen túl van...

Április 1. vasárnap

Húsvét vasárnap. Az ácsokat és szabadnaposokat kizavarták dolgozni. Udvartakarítást és hasonlókat kellett csinálniuk. Ma éjjel halálfélelemben dolgoztam, nem hittem, hogy élve kikerülök még. Leírhatatlan érzés volt a hatvan centiméteres résen bemászni, 150-200 métert hasoncsúszva és hátonfekve polcfákat cipelni, porban, piszokban, sötétségben. Minden recsegett, ropogott, a polcfák összeroppanva, és a büz! Soha nem hittem volna, hogy így néz ki egy szénbánya belülről. Állandóan az volt az érzésem, hogy két préslap közt vagyok, hogy minden pillanatban rámszakad a kő.

Május 1. kedd

Éppen egy hónapja nem írtam naplómbe, de nem láttam sok értelmét. Úgyis itt pusztulunk, és senki sem fogja ezeket a sorokat olvasni. Most mégis megpróbálom az elmúlt hónap szomorú eseményeit leírni.

A két húsvéti ünnepnapon dolgoznunk kellett. Minden nap történt valami kisebb-nagyobb szerencsétlenség a bányában, nincs semmi védőberendezés. A hónap közepe felé meghalt Hirling Tóni, teljesen megették a tetűk. Kíváncsi volnék, ki osztozott azon, amit nála találtak? Aztán meg Adamek Gyuri bácsi lábára esett nagy kő, még ma is sántít. Április 21-én engem kapott el a fűrógép a bányában. Letépte a három nadrágomat, ha az öreg orosz nem állítja le hirtelen a gépet, ott helyben kivégzett volna. Jobb lábamon a boka alatt rém mély lyuk van, a csontot és ereket lehet látni. Be kellett gyalogolnom a lágerbe, az orvos egy kötést tetetett rá, de úgy megdagadt, hogy mozdulni sem tudok vele. Pisti visz ki a hátán és segít, nem is tudom, mit csinálnék nélküle? Másnap, hogy levették a kötést, az egész hús lejtött vele a lábfejemről, rettenetesen néz ki, ha kibontom és fűrosztóm, mindenki eltűnik mellőlem. Csak oldalt tudok feküdni, szalmazsák nincs, a deszkától már egészen sebes az oldalam, rettenetesen fáj.

Május 16. szerda

Ma összeírták a betegeket, úgy mondják, hazaviszik őket. Fél órát kaptunk, hogy összecsomagoljunk, de még este is itt voltunk, sőt itt is aludtunk. Mindent ki kellett vinni az udvarra a takarítás miatt. A lágerparancsnok egy durva vaddisznó, alig lehetne párját találni, üti, veri, rúgja a népet.

Június 14. csütörtök

Ma eladtam a kalapomat, ötven rubelt kaptam érte. Az öngyújtómat nem tudom rendes áron elsózni, de bámmennyire sajnálom, muszáj lesz odaadni, he nem akarunk éhezni. Olyan kánikula van, még azt a kis erőnket is kiszívja.

Rengeteg a beteg, az emberek erőtlenekek, formálisan éhenhalnak. Tegnap Molnár bácsi halt meg. Sok a flecktífusz, a nők javarésze ebben fekszik. Elkezdtek őket kopaszra nyírni, rettenetesen néznek ki. A hazamenési láz elült, már senki sem bízik.

Július 16. hétfő

Állítólag a rádió bement, hogy az összes idegen állampolgárt haza kell szállítani, mert Anglia csak ennek ellenében hajlandó kiadni a fogságba esett oroszokat. Zetl rosszul van, nem eszik. Pozsonyi Ádi is a végét járja, nem hiszem, hogy két-három napnál tovább bírja. A koszt napok óta gyenge, reggel, délben, este egy kanál kukoricadara leves. Sokszor gondolunk az otthoni moslékra, abban legalább krumpli és zsír is volt.

Augusztus 5. vasárnap

Búcsúnap Zebegényben... Gondolnak-e ránk? Hiányzunk, vagy már eltemettek? Mindenki vágyódik ma haza, mindenki ott van a gondolat, Istenem, de jó lenne most otthon lenni! Régi jó világ, mi a vétünk? Miért olyan kegyetlen hozzánk az élet?

Augusztus 13. hétfő

Este Pistivel és Tónival sétáltunk a szögesdrót mellett, mindegyikünk csak a régi

szép időket emlegette. A hold mint egy vörös kifli lógott az égen. Vajon megvalósul-e a sok óhaj, vágy, remény, ha az ember a vállán keresztül néz vissza rá, mint mondani szokták?

Az éjszaka óriási dörgés, villámlás és rengeteg bolha.

Augusztus 14. kedd

Wetzl Gyuri bácsi az éjjel olyan rosszul volt, hogy azt hittük, nem éli meg a reggelt. Délután bement a kórházba. Alkonyat felé mindenkinek sorakozó. Combát berúgva a sárga földig. Ordít, hadonászik, jobb tvoju mattyozik, mert a harmadik századtól meg-lógott egy ember. Megültotta, hogy valaki is kimehessen bejelentés nélkül még a WC-re is. Jaj volt annak, akit elkapott az udvaron. Azt rúgta, ütötte, verte, többek között egy állapotos asszonyt is. Ha nem viszik el innen, ez az állapot mindenkit tönkretesz. Pistit hazahozták. Úgy megdagadt a lába, hogy menni sem tudott.

Augusztus 19. vasárnap

Reggel a betegeket és a szabadnaposakat kivitték a kolhozba, köztük Pistit is. Combát és egy civil, állítólag az összes bányák nacsalnyikja, szemlét tartott, úgy be voltak rúgva, hogy alig tudtak lábon állni. A németektől augusztus 25-én viszik haza a betegeket, egyesek ebből arra következtetnek, hogy így minket is visznek rövidesen. Egy zebegényi kőművessel találkozott, aki fogoly, azt hiszik Here Jóska lehetett.

Augusztus 20. hétfő

Szent István. Pisti ma már kiment dolgozni. Lányi egy magyar újságban olvasta, hogy Budapest és Szob között rendbehozták a vasútvonalat. A nép megint átadta magát a hazamenési láznak.

Az egyik közeli lágerben állítólag több zebegényi és nagymarosi van. A kolhozosokat behozták fertőtlenítésre.

Augusztus 24. péntek

Az orvos újra kiírt kolhozmunkára. Várunk az autóra, hogy kivigyen. Az autó nem jött. Orvosi vizsga, majd a bányák főnacsalnyikja szemléltette meg a népet. Kérdi, miért van ennyi gyenge ember itt? Csak nézze meg, min élünk. Leves, leves és még egyszer leves. Esetleg egy kis vaj, vagy zsír, ha szerencsések vagyunk. Miből erősödünk? Vízből? Mire mindenkinek megvan a szajréja, nekünk már csak a maradék jut. Az éjjel annyi volt a bolha a pokrócomon, mintha mákot szórtak volna rá.

Augusztus 28. kedd

Örökösen takarítatják az udvart, mintha ez lenne a legfontosabb. Nem tudom, ki-nek a bogara. Az a három embert, aki a harmadik századból megszökött visszahozták, az egész népet négyszögbe állították az udvarban és középen Combat berúgva ütötte, verte, rúgta a szerencsétleneket.

November 8. csütörtök

Ma kommunista ünnep van, és állítólag fehér kenyeret kapunk. A város fel van díszítve csillagokkal és vörös zászlókkal, senki sem dolgozik. A koszt rém drága, úgy látszik, valami ünnepi adag lehet.

November 9. péntek

Ma is ünnepelnek. Reggel kivonuláshoz sorakoztattak, de aztán visszaküldtek, így mi is ünnepeltünk. A fehér kenyeret megkaptuk, úgy hírlík, még egy kilót kapunk. Az oroszok egytől egyig be vannak rúgva, az ünnepi koszt pedig olyan méregdrága, hogy csak alig néhányan váltották ki.

November 18. vasárnap

Különösebb a héten nem történt, a foglyoktól elvittek egy transzportot, de rólunk, úgy látszik megfeledeztek. Az invalidusok állítólag csütörtökön hazaérkeztek, remélhetőleg tőlük hallanak valamit otthon a helyzetünkről. A hideg napról-napra fokozódik, de hála Istennek, van már kalucsnim, és Pistinek csizmája. Munkahelyünk még

mindig a 22-es bánya. Most a vízhiány teszi az életet nehezebbé a lágerben, sosem folyik, így nincs lehetőség a tisztálkodásra.

1946. január 1. kedd

Újév. Ma nem dolgoztunk, legalább van valami remény, ha a mondás igaz, nem kell egész éven át dolgoznunk. Egész nap itthon voltunk. Varrtam, na meg ábrándoztam. Régi emlékek, újévi köszöntések, a szilveszteri bál után Gyuri bácsival és harmonikájával a falu körül... Hiába itt már minden, vagy kibírjuk, vagy itt pusztulunk. De én haza akarok menni! Ha mindjárt négykézláb...

Január 7. hétfő

Görögkeletiek karácsonya. Reggel elmentünk a templomba, ahol összeszedtünk egy csomó rubelt és lepényt, mint a koldusok. Ha otthon látnának, hogyan állunk sorban az ajtónál, rongyosan, éhesen, lesve arra a rubelra vagy lepényre, amit az asszonyok a kezünkbe nyomnak! És mindegyik nagyobb keresztet vet, mint a másik!

Úristen, hová süllyedtünk! De már nincsen szégyen, megtörtek, mint egy csökönös öszvért, már csak az életben maradás, az éhes állati ösztön van bennünk. Mohón nyúlunk a kinyújtott alamizsna után, amit a győztes felénk vet. A koldus magyarok...!

Február 23. szombat

Kifogytam a papírból, és csak ma tudom pótolni a mulasztást. Egyáltalán semmi változás, továbbra fúj a szél, esik a hó, irtó bolond az időjárás. Továbbra is faháncsolás. Sikerül minden este egy fuvarral bevinni a városba. A pénzt majdnem mindig elbáztartom. Ma a templomban rengeteg kenyeret, ételt hoztak szentelésre, és annyi pénzt és lepényt kaptunk, hogy két nap alatt sem tudtuk megenni. Ezt megtetőzve a visszamaradt három napi kenyeret is meghozták. Lábam erősen megdagadt a múltkori fejsze vágásától és eléggé fáj. Ma kaptuk meg a második injekciót.

Március 24. vasárnap

Éjjel fertőtlenítés volt, és utána mindjárt befutott a kenyér is. Az ácsoknak reggel ötkor ébresztő volt, mivel a mi századunk a konyhaszolgálatos, és nekünk kell ellátni a konyhát vízzel. Utána Herédi Jóskával kenyeret vittünk az üzletbe.

Délután bejött a hadnagyunk a szobába, és kezdi néven szólítani Pistit, Gyulát, Schültöt, Himmer Feri bácsit és végül engem. Levitt az irodába és elővett a múltkori lógásért. Először a kenyérből akart levonni annyi adagot, ahány napot hiányoztunk, ez lett volna az ő elintézési módja, de gondolt egyet és elment. Öt perc múlva jött a Rücskös berúgva. Egyenkint hívtak be. Először Schült ment be és mindjárt jól elverték. Azután rám került a sor: mért nem dolgoztam? Levette a kabátomat és Schült kezébe nyomtak egy vastag gumicsövet és megparancsolták, hogy verjen. Kaptam vagy 5-6 ütést, a vörös csíkok megmaradtak a hátamon. Schültöt kiküldték, és Gyula jött be. Nekem kellett őt vernem.

Mint a rabszolgák! Eddig jutottunk a XX. században.

Április 20. szombat

Kenyeret nem kaptunk, így reggel mindjárt elszaladtam a lepényeshez, de pechem volt, ő sem sütött. Délután elmentem a templomba, rengetegen voltak és éppen étel-szentelés volt. Sok enivalót hordtak össze az asszonyok. Érdekes szokásuk van, a templom udvarán körbeállnak, mindegyik előtt az étel, amit szentelni akar, többnyire rúd alakú kalács, fehér mázzal leöntve és színes, mint otthon a gilisztahajtó cukorka. Jön a két pópa, egyik nagy szatyorral, mint a henteseknek van, énekelnek, az egyik szenteli az ételt, a másik a szatyorral gyűjti a színes tojást, kalácsot, pénzt. Mise alatt 3-4-szer is körülmennek a füstölővel, füstölik a képeket és a népet, akik aztán minden alkalommal a kezükbe nyomnak egy pár rubelt. Nem sok kosztot kaptunk, Pistivel mentem haza. A bazárban megettem a lepényt és egy aludtjejet. A magyarok már sokkal szemtelenebbek lettek a kéregetésben, mint az orosz koldusok. Este tizenegykor tartják a feltámadási ünnepet.

Június 4. kedd

Pisti ma 21 éves. Reggel megsütöttük a maradék tíz darab krumplit, és ez volt az ünnepi reggelink. Állandóan éhesek vagyunk, a konyha gyenge és nagyon kevés a koszt. Pénzt nem adnak, mert állítólag a tiszték felvették és elitták. Délután az a hír járja, hogy állítólag Sztalint és Molotovot eltették láb alól.

Június 6. csütörtök

Reggel kaptunk egy lepedőt, amivel le kell takarni az ágyat. Az új lakásunk elég jó lenne, egy nagy szoba, csak sokan vagyunk. Sok német fogoly dolgozik itt, ha ezek nem lennének, azt hiszem az oroszokkal nem sokra mennénk.

Minden valamire való gépnél német fogoly dolgozik. Az oroszok csak a hegesztéshez és olyan munkához értenek, ahol nagykalapáccsal és hidegvágóval lehet dolgozni. A gyár elég nagy kiterjedésű, sok épület felrobbantva, az egyik olvasztó-kemence sor teljesen romokban hever. Mindenhol vasdarabok, lemezek, óriási anyagpazarlás megy itt. A gyár körül van véve deszkakerítéssel. Úgy 150-200 méterenként figyelőtorony áll. Állandóan egy németet látni benne. A kerítés mellett egy vastag drót van kifeszítve, melyen éjszaka kutya van kötve, és szaladgál ide-oda. A nyolc-tíz évre elítélt ruszkiakat még külön körülfogták dróttal. Úgy kísérik őket és vigyáznak rájuk, mint valami vadakra. Menet közben a kezüket állandóan hátul kell tartaniuk. Mint barmokkal bánnak a néppel, másként nem tudnak hatalmon maradni. De mint mondták, mindennek van egy kezdete és egy vége.

Délután elmentek a magyar foglyok. Zeneszóval búcsúztatták és kísérték ki őket. Állítólag csak Krematovba, egy kilenc kilométerre lévő gyárvárosba mentek egy gyűjtőtáborba. Ez mindenképpen egy állomással közelebb van az otthonhoz. Ők már biztosan elmennek.

December 24. kedd

A karácsonyt is elértük megint. Nem sok örömet, inkább csak bűt és bánatot hozott nekünk. Mi nem a Megváltót, a megváltást várjuk. Nincs ünnepünk, dolgozunk, mint mindig. Délután téglát hordani zavartak, este pedig a rendes váltással mentünk ki.

Vertük a vasat, minden ütéssel talán egy sóhaj szállt haza... Vajon ők mit csinálnak? Gondol-e valaki ránk? Éjfélkor szinte ott zúgott a fülemben az orgona: „Heilige Nacht, Stille Nacht...”, most talán éjféle misén vannak...

Karácsony este van. Szomorúbb talán csak az 1944-es szentesténk volt, amikor mindenki sírt a csupasz fenyőfa alatt. Az első karácsony az orosz megszállás alatt. A lányok feljöttek a pincéből, Willem Pista hozott egy fenyőfát a Szőnyi kertből, és mindenki énekelte a „Mennyből az angyalt...” Vajon mi lett velük? Hová vitték őket Adjuból? Babi, Csöpi, Zsuzsa, Ella... hol töltik ők a karácsonyukat?

1947. január 28. kedd

Két éve, hogy idehoztak, éppen elég volt ebből ennyi! Ennyit még nem szenvedtem és éheztem, mint ezalatt a két év alatt, csupa küzdelem, lemondás és kínlás volt eddig az élet. Voltam templomi koldus, próbáltam házaknál kéregetni, és a szemétdombon szedtem össze a répa- és krumplihéjat.

Február 9. vasárnap

A népből alig jár már valaki dolgozni, mindenki le van gyengülve, csoszogunk, botladozunk, járunk mint a szellemek. Nagyon, de nagyon megszenvedtünk ezért a rongyos életért, csak legalább tudnám, hogy élve hazakerülök, hogy van-e értelme az egész szenvedésnek.

Március 1. szombat

Az éjjel Angyal Miska indult el a „mennyországba vezető úton”. A kályhától hozták el Fleischmanék, viaskodott, mikor ágyba tették, beszélt Zsuzsa lányához, hogy meg kell halni, nem látja többé... az utolsó pillanatig észnél volt. Rettenetes halál az „éhhálál”, nem kap senki segítséget, az embernek java része ebben hal meg.

Július 13. vasárnap

Ezeket a sorokat már az úton írom. 10-én este sorakozó, a magyarok mennek!!! Holmi-átvizsgálás, de a naplómát sikerült megmenteni. Bent a lágerben adtak ruhát, mosdás, majd elhelyeznek. Egy csomó régi ismerős a lágerből... Délután tényleg be is vagoníroztak, és elindult a szerelvényünk. Debrecenben egy kaszárnyában helyeztek el. Batyuink között ültünk, és vártuk, hogy papírjainkat és a vasúti jegyet megadják. Lassan haladt az ügyünk, amilyen gyorsan ment az elhurcolásunk, olyan vontatottan megy az elbocsájtásunk. Végre megkaptuk az elbocsájtó papírt, és adtak 5 forint „hazatérő” pénzt.

Vasárnap indult egy „visszatérő fogoly vonat” Budapestre, amire sikerült feljutni. Most már minden perccel egy lépéssel közelebb vagyunk az otthonhoz. A Nyugatiban bent állt a szobi vonat, az utolsó erőmet összeszedve vonszoltam magam, olyan erőlen, gyenge voltam, hogy a sínt is csak úgy tudtam átlépni, hogy a kezeimmel segítettem a lábamat felemelni.

Felhúztak a kocsira, Marcsi és Kocsis Irma mellett helyet csináltak. A vonat nemskára rá megindult. Valaki táviratozott előre Zebegénybe, hogy jövünk. Mikor a vonat befutott az állomásra, rengetegen vártak már. Mama, Pisti. Mi örültünk a viszontlátásnak, ők sírtak.

Mindenki a templom felé megy, leültünk a padokba, csend van. Kálváriánk utolsó állomásához értünk, ahol a szenvedés, a nyomor, a lemondások után hálát adhattunk a jó Istennek, hogy meghallgatott, hogy hazavezetett...

Valkó védőszentje

A rendszerváltás óta itthon is egyre több publikáció jelenik meg azokról a korábban tabu témákról (elhurcolások, garázdálkodások, stb.), amelyek a szovjet katonai megszállás következményeként sújtották a magyar lakosságot. A győztes fegyveresek parancsait a megalázott, megfélemlített lakosság ellenállás nélkül teljesítette, és már az is merész lépésnek számított, ha valaki megkísérelte pl. a szökést. Olyan esetről pedig eddig nem igen olvashattunk, ahol nyílt, *fegyveres ellenállásról* lett volna szó. Pedig akadt ilyen ritka kivétel is: egy bátor valkói fiatalember, Horváth József személyében. Félévszázad múltán megérdemli, hogy legalább a Honismeret hasábjain állítsunk neki emléket.

Valkó község a hatalmas kiterjedésű gödöllői koronauradalomhoz tartozó erdőség keleti szegélyén húzódik meg a Hajta patak forrásvidékén. Itt született 1925-ben Horváth József szegény napszámos-család gyermekeként. Otthoni megélhetés híján édesapjával együtt korán Pestre járt dolgozni. Ifjú éveit a Ferencvárosban töltötte. Jóképű, izmos fiú volt, inkább fürge pesti vagány, mint csendes vidéki legény. Így aztán valkói barátai természetes vezérüként fogadták el. A derűs, kékszemű, hullámos barna hajú Horváth Jósikát a hétfélig bálokon érthető rajongással vették körül még a módos gazdák leányai is.

1944 őszén – a front közeledtével – hatalmas erődítési munkákat végeztek a falu határában lévő erdőségekben: német teherautók, zsidó munkaszolgálatosok, bevonultatott parasztfogatok ezrei hordták az anyagot, építették a védővonalakat. Még a Csörzsárka maradványait is felhasználták erre a célra. Ennek eredményeként a szovjetek lendületes alföldi támadása itt megtorpant, és hosszú hetekig megállt a front a község szélén. Román és szovjet katonai egységek torlódtak össze, de többszöri sikertelen, véres próbálkozás ellenére sem sikerült áttörniök az erdőkön, hanem csak azt megkerülve kényszeríthették a védőket a terület kiürítésére.

A Horváth család ezeket a hónapokat valkói otthonában vészelte át. Jóskának sikerült „megúsznia” a levente-bevonulást, amely több kortársánál négy-öt éves hadifogolytáborban végződött. A harcok elmúltával azonnal megkezdte a valkói erdőben egy elhagyott bunkerben saját fegyverkészletének gyűjtését. Amikor a falvakban megszervezték a helyi rendőrségeket, ennek természetesen ő is tagja lett. Ezek a rendőrök kezdetben mindössze egy „POLICÁJ”-feliratú karszalaggal és esetleg egy bottal rendelkeztek, később már lőfegyvert is viselhettek: öreg karabélyokat – madzagon vagy nadrágszíjon rögzítve. Közszereplésük sem volt dicséretre méltó: egy részük nagyhangú, dologkerülő ember volt, aki hatalmát arra használta, hogy alkalmanként jó adag szeszhez juthasson. A szomszédos Zsámbok községben pl. ilyen ivászat közben lőtte agyon egyik „bajtársát” a policáj-parancsnok. A lakosság megvédésére tehát ezek a „szervek” sem képesek, sem alkalmasak nem voltak. Az éjszakai garázdálkodók ellen többet ért az ekevasak kongatásával keltett zaj, mint a policájok hívogatója.

Ettől a szomorú képtől teljesen eltérő volt Horváth Jóska működése. Pusztá megjelenésével is tekintélyt parancsolt: kihajtott gallérú fehér selyeming, tisztí zubbony, elegáns antantszj, pisztolytáska, lovaglónadrág, fényes tisztí csizma díszlett rajta. Az ilyen emberre mondják: olyan, mintha skatulyából húzták volna ki. Meglepő gyorsasággal sajátította el azt a keveréknyelvet, amellyel nagyszerűen megértette magát a sok nemzetiségű szovjet „ügyfeleivel”. Magabiztos fellépésével őket is lenyűgözte, a valkóiak pedig szinte védőszentként tekintettek rá.

Valkón sajnos még 1945 nyarán, őszén is gyakran előfordultak kóbor szovjet katonák, akik a közeli erdei táborokból jöttek be a faluba. Ehhez a helyiek intenzív pálinkafőzése is hozzájárult. Így aztán gyakran került sor összetűzésekre, ahol csak Jóska megjelenése segíthetett. Előfordult, hogy a faluból kifelé tartó orosz székérsort egymaga tartóztatta fel, a kocsikon lévő rablott takarmányt pedig lerakatta. Éjjel-nappal a helyszínen termett és határozottan intézkedett. Ezek a fellépései hallatlan vakmerőségre vallanak, hiszen a garázda katonák fegyverrel a kezükben – és általában némi szeszszel is feltöltve – korlátlan urak voltak. Megszokták, hogy parancsaikat az emberek remegve teljesítik. Velük szemben szinte vadnyugati hősként lépett fel olyan helyzetekben, amikor mások – köztük tapasztalt, katonaviselt férfiak is – azt nézték, hová futhatnának.

Határozott fellépése többször meghátrálásra készítette a kóborló, garázda ruszkiakat. Persze voltak olyan esetek is, amikor ennél is többre volt szükség, amikor nem használt a szép szó. Egyik éjszaka pl. magányos szovjet tiszt lovagolt be a faluba, és a Szent János-szobor környékén az egyik házba zörgetett be. Az ott lévő asszonyok halálra rémültek, elreteszelték a nehéz tölgyfa ajtót és a szűk kis ablakon kiabáltak kifelé segítségért. A közeli Borovicskás felől – itt lakott a Horváth család – nemsokára ott termett Jóska, és megpróbálta „lebeszélni” a tisztet arról a szándékáról, hogy behatoljon a házba. Eközben előmerészkedtek a szomszédok is, és a sötétben remegve füleltek az egyre hangosabban vitatkozók felé. Hirtelen lövés dördült, és az orosz elterült a földön... A későbbi vizsgálat során a helyi „szemtanuk” egyhangúlag azt vallották, hogy a tiszt részeg volt, lebukott a lováról, amely megbokrosodva véletlenül úgy rátiport a hasára, hogy belehalt sérüléseibe.

Nem sikerült viszont ugyanígy elintézni azt az esetet, amely tragikus fordulatot hozott Jóska életében: régi szokás volt Valkón, hogy az októberi litániák után a lányok beszélgetve végigsétáltak a templomtól a patikáig. Egyik este éppen a séta idején érkezett ide Gödöllő felől egy székér orosz katonákkal. Megálltak a patikánál és „beszélgetni” kezdtek a lányokkal. A kezdeti vidám hangulat gyorsan és fenyegetően eldurvult, mert a ruszkiak belemelegedve fogdosni kezdték a lányokat, sőt az egyik legcsinosabbat fel akarták ráncigálni a szekerükre. Ez a lány pedig történetesen Jóska menyasszony-jelöltje volt! Vitatkozás, kiabálás, nagy tumultus támadt, amikor a legkri-

tikusabb pillanatokban hirtelen ott termett Horváth Jóska. A helyzet számára is teljesen egyértelmű volt, ezért tétovázás nélkül előrántotta pisztolyát és lelőtte a lányt ráncigáló orosz. A ruszok látták, hogy itt nem babra megy a játék, közrekapták Jóskát és elkezdtek kísérni a községháza felé. Félúton egy gyors mozdulattal kibújít a kabátjából, szétütött a két katona közt s mire azok magukhoz tértek, már beugrott az egyik udvarra, onnan meg a kerteken át a temető felé futott. Hamarosan egy fellőtt rakétával jelezte, hogy minden rendben van!

A sérült orosz társai elvitték Gödöllőre, ahol belehalt sérülésébe. Nemsokára szovjet tiszti vizsgálóbizottság jött ki a faluba egy Gráf nevű tolmáccsal. Az összegyülekezett legényektől Jóska hollétéről kérdezősködtek. Az egyik orosz tiszt pisztolyával sorra a legényekre bökött és azt kérdezte:

– Horvat? Horvat?

Persze senki nem vállalta, hogy ő a „Horvat”, és azt sem tudták, hogy hol lehet most, még Jóska sem, aki csendesen mosolyogva állt legénytársai között. Fénykép nem volt róla a nyomozók kezében, így az idegenek nem ismerhették fel, a falubeliek pedig semmi kincsért nem árulták el.

Hetekig bujtatták a házaknál – még a cigány-negyedben is – ettették, tiszta ruhával látták el. Közben állandóan keresték. Orosz, később magyar nyomozók kutattak utána, egy idő után pedig állandóan ott ültek a Horvát családnál. Éjjel nappal várták, hogy talán hazatér és akkor elfoghatják. Többször haza is jött, és ezt azzal hozta a család tudomására, hogy mindig hagyott valamilyen jelet. Például a favágó bakot vagy más berendezési tárgyat a megszokott helyéről áttett máshová. Ezeket a nyomozók nem vették észre, hiszen csak a család ismerte eredeti helyüket. Egyik este négy magyar nyomozó ült bent a szobában. Csendesen beszélgettek. Egyszer csak nyílt az ajtó és ünneplőbe öltözve Jóska köszönt be. Nyugodtan, mosolyogva sorra kezét fogott a gyanútlan nyomozókkal és a félelemtől megdermedt családtagokkal. Mondott valamilyen gyorsan kitalált üzenetet, amit XY bízott rá, aztán ugyanilyen nyugodtan elköszönt.

A nyomozók állandó jelenléte olyan lelki megpróbáltatást jelentett a családnak, főleg az édesanyjának, hogy végül engedtek Gráf rábeszélésének, bízva az ígéretében, hogy „ha önként jelentkezik, nem lesz baja”, és üzentek Jóskának... Így önként jelentkezve sikerült kézre keríteniük. A ravasz ígérgetők ügyeltek a külsőségekre is, hogy megnyugtassák a családot és a falut: ünnepi öltözékben hintón vitték Gödöllőre, mintha csupán egy kis sétakocsikázásról lenne szó. Innen Isaszegre kísérték, ahol hónapokig tartották fogva egy ház kertjében lévő bunkerben – gyilkosság vádjával! Itt már nem lehetett semmilyen illúziója, de a reményt nem adta fel: a ház udvarán favágás közben leütötte az őret és elmenekült a vasútállomásra. Ott felugrott egy vonatra, de a következő állomáson letartóztatták. Ezután érthető módon még szigorúbban őrizték: még a WC-re és a vályúnál történő mosakodáshoz is fegyveres őr kísérte.

Ügyében több tárgyalást tartottak. Valkóról is több embert kihallgattak. Egyik legjobb barátja később öngyilkos lett, állítólag azért mert rávallott Jóskára. A falu próbálta megmenteni: 100 mázsa burgonyát gyűjtöttek össze „váltságdíjként”, amelyet az álnok „Hatóság” elfogadott, Jóskát viszont nem látták többé.

További története legendás ködbe vész. Menyasszonya sokáig várt rá, a családja, szülei halálukig. Egyesek szerint még a tárgyalások után agyonlőtték, hiszen ezért sokkal kevesebért is halál járt annak idején.

A család 1948-ban hivatalos értesítést kapott, hogy fiúk a Szovjetunióban meghalt. Egy 1950-ben hazatért buszsofőr viszont azt állította, hogy Magadanban találkozott vele, ahol bányában dolgoztak együtt. Jóska innen is próbált megszökni, de elfogták és ezért nem engedték haza.

A valkói temetőben emlékoszlopra vették a II. világháború áldozatainak nevét – köztük szerepel Horváth József neve is. Ez a húszéves legény azonban *nem áldozat, hanem hős!* Ezért megérdemelné, hogy a falu félévszázad múltán legalább egy emléktáblával örökítse meg példamutatóan hősi helytállását, amely az alábbi sorokat is ihlette:

*Amikor vadul rántörtek
a zabráló Góliátok,
úgy látszott nem véd meg senki,
s nem segít sem könny, sem átok.
Nem jött sehonnan védelem...
E reményvesztett, védtelen,
vert kutyaként megalázott
népet csupán Ő védte meg:
mint a falu oltárképén
a Gonoszt típró Szent Mihály,
deli, húszéves legényként
egyedül küzdött Valkóért
Horváth Jóska – „a policáj”.*

Dr. Tóth József

*Veres Péter, Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc és Darvas József (1940 körül)
Móricz Zsigmondról szóló írásunk a 90. oldalon*